

N. Iorga

Necesitatea cunoștinților istorice

Conferință la radio (13 Ianuar 1939)

„DATINA ROMÂNEASCĂ“, VĂLENI-DE-MUNTE
1939

N. Iorga

Necesitatea cunoștințelor istorice

Conferință la radio (13 Ianuar 1939)

„DATINA ROMÂNEASCĂ“, VĂLENII-DE-MUNTE

1939

EXTRAS DIN
„CUGET CLAR“, 1939.

Necesitatea cunoștințelor istorice

Aș fi preferat ca învederarea folosului pe care îl pot aduce, nu studiile istorice care se încep și se pot termina, care se fac într'o anumită școală, prin îndeplinirea unei datorii didactice și care aduc o notă mai bună sau mai rea, fiind adese ori o năpastă pentru cei cari sânt siliți să urmeze cursuri nepotrivite cu firea lor, ci *conștiința* istorică, conștiința istorică a tuturor lucrurilor, să fie recomandată, în aceste timpuri când se ciocnesc toate teoriile, de cineva care să nu fi avut ceia ce se numește specialitatea, sau, de unii, și meseria de istoric și care este, pentru mine, *chemarea* istorică, lucru cu totul deosebit, în legătură cu toată țesătura sufletească și toate mijloacele de realizare ale cuiva. E firesc ca omul care este legat de o activitate să fie bănuț și să se creadă, prin urmare, că, insistând asupra folosului unor cunoștințe și al direcțiilor care se desfac de la sine dintr'insele el nu face decât, cum se spune vulgar, „să-și tragă cenușa pe turtă“.

Cu toate acestea, într'o vreme dominată de idei abstracte și în care materialismul istoric, refuzat atâta vreme de spiritele capabile de a vedea lucrurile întreg și sintetic, apare acum ca îndemnătorul multor acțiuni și creatorul multor situații, e de folos să se arăte, de oricine, ceia ce, prin cercetarea acestei tendințe, se poate desface din acea conștiință istorică despre care am vorbit la început.

Pentru a dovedi printr'un exemplu, luat din vremea când oamenii nu erau preocupați de teorie, ci urmau impulsurile firești ale sufletului lor, este bine să ne gândim dacă vre-odinioară s'a întâmplat ca un popor, o creație politică, ceia ce va fi mai târziu un Stat, să simtă nevoia de a se întemeia pe o tradiție istorică. Zic mai mult decât atâta: nu este vorba numai de aceste sprijiniri pe trecutul care a fost și care trebuie deci cunoscut în adevăr așa cum a fost, în esența sa însăși, ci, acolo unde tradiția istorică nu există, ea a fost *creată anume*, pentru ca Statul să aibă un mai mare prestigiu și să se poată gândi la un viitor mai asigurat.

Cel mai vechiu dintre istorici, care este de fapt un poet epic, pe lângă un deslușitor de cauze, într'o formă înaltă literară, Herodot, nu cunoaște deosebirea care se face astăzi fără niciun fel de dreptate, așa în cât se poate să existe un istoric al Românilor care nu știe Istorie Universală și un profesor de Istorie Universală care să nu știe Istoria Românilor, între istoria națională și istoria tuturor popoarelor prinse într'o singură desfășurare de mare dramă mondială, ci el pornește de la vechile monarhii asiatice, pentru ca de acolo în chip firesc să ajungă la presintarea evenimentelor din viața propriului său popor, cuprins într'o luptă de afirmare și de câștigare a unei relative independențe. În dosul acestei lupte, care este nu numai din secolul al V-lea în. Hr., Herodot nu vede nimic din viața aceasta națională, atunci când, la aceste monarhii împărătești ale Răsăritului, trecutul se socoate cu de câte trei și patru ori mia de ani. Dar, în același timp cu Herodot, sau îndată după dânsul, căci asemenea lucruri nu se pot fixa nici măcar pe secole, Grecii, având în fața lor tocmai această măreție a vechilor ctitorii din Asia, au simțit nevoia să presinte, pe baza unor tradiții, sau a unor produse poetice care au dispărut, o istorie a ceia ce am putea numi, peste deosebirea dintre cetăți, care *ele* erau realitatea, istoria neamului, a întregului popor elin. Ce n'a ieșit de acolo! Regele Kodros, legile lui Licurg și ale lui Solon, povestea lui Pisistrat și a fiilor lui, ca și atâtea alte elemente de istorie, desfășurată fără întrerupere, la originile căreia stăteau eroii, cari ei însiși erau în legătură cu zeii. Este liber cineva să deslușească, precum nu fac de obicei istoricii antichității, între ceia ce se poate privi ca adevăr istoric și ceia ce nu este altceva decât o combinație de elemente legendare și poetice, făcută pentru ca și Grecii în totalitatea lor să aibă o „istorie completă“.

Tocmai așa a procedat și Roma. Când s'a desfăcut din începuturile ei populare, așa de modeste, și a fost prinsă în vârtejul care a dus-o la culmile cuceririlor republicane și la triumful monarhiei, ea s'a găsit înaintea istoriei complete a Răsăritenilor și înaintea aceleia a Grecilor, formată după același model. I-a trebuit și ei, în vremurile care precedă strălucirea stăpânirii de unul singur a lui August, acea „istorie completă“, pe care am văzut-o cum s'a alcătuit pentru Greci. Deci s'a întrebuințat, fără să-și fi dat sama un Titu-Liviu sau predecesorii lui pe ce cale au lucrat, modelul care erau acești Greci. Aceiași procedare de a culege răbdător orice element legendar s'a mai păstrat încă în amintirea oamenilor, orice mic poem consacrat glorificării unor fapte care nu se puteau cunoaște istoric, pentru ca de la lupoaca începuturilor, ai cării prunci din figura obișnuită a caracteristicului bronz etrusc nu sânt din vremea romană, ci adăugiți târziu, în secolul al XVI-lea, de un artist al Renașterii, până la timpurile în care izvoare directe și absolut autentice existau, să fie acea

continuitate, ce era ambiția supremă a oamenilor, cari, fără să fie istorici în semnul nostru, se desfăceau de la rostul lor politic sau de la ocupațiile lor de barou pentru ca să deie ceia ce numim noi Istoria Romanilor. Deci, încă odată, o *fabricație istorică*, menită, nu numai să satisfacă mândria unui popor ajuns acum mare și urmărind scopuri înalte, dar în același timp crearea unei baze pentru ca direcția politicii de Stat să aibă încă un sprijin, pe lângă acela al mijloacelor actuale de înfăptuire.

Și de-a lungul evului mediu se vede același lucru. Toate popoarele vreau să aibă un trecut cât mai lung și în care să se întâlnească, pe cât este cu putință, ceva din elementele actuale ale existenței națiunii și ale formației Statului și începuturile unei ambiții, care a ajuns a se înfiripa. Se crede că nu poate să steie cineva la nivel cu alții și nu poate să joace un rol onorabil în mijlocul lor decât atunci când se alcătuiește o astfel de temelie în ce privește trecutul neamului. Așa au făcut Ungurii, cari din tot felul de cântece ale celor dintâiu timpuri după așezare, din povestiri populare, care, firește, n'au niciun fel de basă istorică, precum și din interpretarea ca o povestire cu oameni și fapte a numelor de localități, și au croit o foarte veche istorie, care se află cuprinsă în deosebitele redactări din secolul al XIII-lea, între care și acel vestit „Notar Anonim al Regelui Bela” la care se întâlnesc și atâtea lucruri, în care mai cred unii istorici, cu privire la Gelu și la cea mai veche stăpânire românească în Ardeal.

Exact așa au procedat, pentru ca să fie la înălțime, și Cehii, cu eroina lor Libussa, și Polonii, cari știu să povestească, inspirându-se din izvoare de aceeași calitate și autenticitate, ce este cu regele Piast și cu atâtea alte înfăptuiri ale imaginației populare, care s'au găsit astfel strămutate pe paginile latinești ale istoriei neamului.

N'am făcut și noi oare același lucru, atunci când ni-a trebuit neapărat o istorie, nu numai a Țării-Românești, cu descălecarea unui Radu Negru, care a fost făcut din două bucăți și care în această calitate dublă n'a putut să existe niciodată, dar și a Moldovei, începând cu feciorii de boieri maramurășeni cari s'au coborât pe valea Moldovei și au săvârșit acele isprăvi premergătoare ale Domniei, între care, neapărat, despre cele două animale legendare: de o parte, boul sau zimbrul și, de altă parte, cățeaua purtând numele însuși al țării?

Dacă, deci, atunci când nu există o tradiție istorică, popoare din vremuri mai mult sau mai puțin îndepărtate, care nu aveau o conștiință politică asemănătoare cu cea de astăzi și nu se ridicau așa de sus cu aspirațiile lor de ideologie, au trebuit să-și facă, din ce au putut și într-o formă în care poesia se amestecă și cu ridiculul, un fel de istorie, *cum se poate oare ca, astăzi, când totul se presiniă pe un plan cu mult superior, să creadă*

cineva că istoria unei națiuni și rosturile unui Stat încep de mai ieri, de alaltăieri?

Și, totuși, *așa este*. După ce tânărul a isprăvit liceul, își vinde cartea de istorie de care s'a folosit peste saț și face tot ce poate ca să uite ce se cuprinde într'insa. Dacă merge la Universitate și alege o altă specialitate, menită să creeze un om foarte serios în rosturile sale, dar evident cu totul unilateral și neavând nimic din acea plenitudine a ființii omenești complete, care era o mândrie pentru civilizații de odinioară, el se crede scutit, garantat, ca și cum s'ar fi înscris la o societate de asigurare, de orice contact cu ceia ce este istoria. Un curs comun de istorie pentru toți studenții nu intră în mintea nimănui, în nicio țară, și de sigur nu noi vom fi aceia cari îl vom introduce, atunci când alții, cari chibzuiesc educația lor națională mai bine, nu se gândesc la aceasta. Statul n'a organizat niciodată o serie de conferințe de istorie, prin care să se menție neconținut vie conștiința trecutului acelui popor, fără care Statul nu este decât o formă abstractă în aer, supusă deci oricării schimbări.

Presă ea însăși are un fel de sentiment de răspingere în ce privește tot ceia ce este istoria. Un mare ziar, pe care să-mi fie îngăduit să nu-l numesc, publică articole istorice din condeiul unui diletant care n'a avut niciodată vre-o atingere cu studii de istorie serioasă: cu mai mult decât atâta, nu se crede dator. Se îngăduia, aiurea, în alt mare ziar, unui curios inventator de procedări necunoscute pentru a crea *altă* istorie, să răspândească, o bucată de vreme, cele mai ciudate născociri, menite, în gândul lui, să completeze, sau să înlocuiască, istoria cea adevărată. Recensii despre cărțile de istorie nu se pot căpăta nici prin dăruirea exemplarelor și nici chiar prin intervenția personală, ziarele mulțămindu se a tipări o reclamă făcută de autor sau de editor, cu privire la numărul nesfârșit al edițiilor sale și la valoarea incomensurabilă a compilației pe care a născut-o.

Pe când, la Academia Română, o comunicație privitoare la medicină adună un public numeros, alcătuit în parte și din medici, la comunicațiile istorice nu vin nici măcar studenții în istorie sau profesorii de această materie, oameni cari ar avea tot interesul, până la publicarea comunicației, să știe ce s'a găsit nou în ce privește ocupația lor de predilecție sau aceia de care sânt legați prin interesul lor.

Resultatele? Le putem culege din ceia ce se comunică verbal, din ceia ce se rătăcește prin coloanele chiar ale ziarelor. Aleg în această privință vre-o două, trei casuri.

Vorbiam, zilele acestea, cu cineva care avea cele mai bune intenții în ce privește formele pe care ar trebui să le îmbrace Statul român și, cum se discuta despre tradiții care, aiurea, sânt înș-

piratoare și sprijinitoare ale unor anumite orânduiele, el obiecta că așa ceva nu se poate face în ce privește Statul român, de oare ce Statul acesta român n'are niciun fel de adevărată tradiție și prin urmare este așa ceva de ieri, de alaltăieri. A trebuit să atrag atenția omului acestuia foarte inteligent și cult asupra faptului că România de astăzi nu este decât continuatoarea, într'o singură formă, a unei vieți politice a neamului care era risipit în mai multe forme și care, cu toate acestea, avea, între elementele compunătoare ale vieții politice românești, legăturile cele mai strânse. Că după Unirea Principatelor s'au reprodus anumite forme franceze, aceasta nu împiedecă dăinuirea în conștiința poporului a acelor lucruri foarte vechi pe care nicio putere de pe lume nu e în stare a le distruge și care se găsesc întruchipate în obiceiurile populare. În ce privește arta noastră veche, asupra căreia se opresc cu admirație atâția însemnați cercetători din țările care au totuși comori mai bogate și mai scumpe decât ale noastre, nu pot să uit cazul unui coleg, profesor de Universitate, care, trecând în București pe lângă acea minunată bisericuță, făcută de Doamna Marica a lui Constantin Brâncoveanu și care, nefiind zugrăvită pe din afară, se chiamă Biserica Albă, clădire pe care am cedat-o Albanesilor, fără a ne gândi vre-odată să reîntrăm în stăpânirea ei, pe basa vre unei noi oferte de clădire, mă întreba dacă n'ar fi bine să se dărâme odată această piedecă pentru circulație, care strică așa de mult, fiind așezată în mijlocul Bucureștilor.

Dar, iată, în domeniul limbii, al acestei minunate limbi românești, în care se întâlnesc elemente latine mai vechi decât în limbile surori și într'o formă așa de apropiată de origini, care a primit din toate părțile adăugiri, dar niciuna n'a putut să rămână decât doar trecătoare, dacă nu a trecut prin anumite norme de eufonie, de armonizare, care se găsesc în chiar spiritul ei, în domeniul, deci, al unei limbi capabile de a exprima orice și chiar lucruri care nu se pot exprima în nicio alta, cineva povestea, mai ieri, în ziarul *România*, că în tren o doamnă amețise lumea cu o conversație în franțuzeasca ei proprie, firește de o calitate atât de inferioară, — și eu aş propune, pentru a servi ca obiect de studiu filologilor francezi, să se stenografieze câteva din conversațiile doamnelor și une ori domnilor de la noi, pentru ca să se arăte ce transformări curioase suferă limba în care au scris clasicii literaturii franceze —, și că acea doamnă, fiind invitată să spună și o vorbă românească, a strigat, cu ceia ce, dacă ar fi vorba de un bărbat, ar trebui să fie calificat de obrăznicie supremă, că „n'a întrebuintat niciodată acest jargon“. Din cât public era acolo, nu s'a găsit nimeni care să cheme pe conductor, poftind să se coboare imediat din tren, pentru ofensă la națiune, pe aceia care, dacă ar fi fost un țaran de bun simț de față, ar fi putut fi calificată de „marțafoaică“.

De sigur că, dacă omul inteligent și cult din primul cas și-ar fi oprit ochii asupra unei cărți de istorie, — să nu se supere un amic al meu, care a fost ministru într'un domeniu foarte apropiat de istorie și pe care nu l-am putut face, timp de mai mulți ani de zile, să deschidă măcar unul din volumele Istoriei Românilor a mea, pe care i le-am oferit prietenește —, dacă, în cazul al doilea, acel profesor de Facultate ar fi avut noțiuni de istoria artei pe acest pământ românesc, dacă, în cazul al treilea, să zicem și noi: marțafoaica ar fi înțeles cum s'a alcătuit limba aceasta românească și ce a putut să deie de-a lungul secolelor, nu s'ar fi întâlnit aceste dovezi, atât de vorbitoare și atât de dureroase, de lipsă a unei conștiințe istorice la represintanți atât de feluriți ai poporului românesc.

Se încape un sfat?

El se desface din tot ce am spus până acum. Multe greșeli nu s'ar produce dacă am avea în noi înșine ceia ce emanează, nu dintr'un număr de lecții de Istoria Românilor, ci din cultivarea continuă a ceia ce este mai prețios la oricare din popoarele într'adevăr civilisate.

